

Prethodno priopćenje

UDK 783.2 : 821.163.42'282 pavlini (091)(497.5)

Primljeno 2017-05-04

Prihvaćeno za tisak 2017-09-14

PAVLINSKI GLAZBENI PRIRUČNICI

Vladimir Horvat - Ivana Klinčić, Zagreb

Sažetak

Kad je riječ o pavlinima, često se ističe njihov nesumnjiv doprinos crkvenomu pjevanju. Te se tvrdnje potvrđuju kroz ostavštinu crkvenih orgulja te podacima o liturgijskim knjigama i zbirkama popijevaka. Pavlinske orgulje dobro su opisane, no činilo se potpuno nerazvidnim o kojem je fondu liturgijskih zbirki riječ – jer su spominjane knjige uglavnom nedostupne. Zato ovaj rad donosi na jednom mjestu opis pavlinskih liturgijskih knjiga i pjesmarica do ukinuća reda, prema podacima u dostupnom arhivskom gradivu i dosadašnjim istraživanjima, uključujući nove spoznaje do kojih su autori došli u svojim istraživanjima.

Ključne riječi: pavlini; Pavlinska pjesmarica; Bogomila, Philomela; Ivan Belostenec

Uvod

Pavlinima je glazba bila sastavni dio redovničkog života jer su sedam puta na dan molili i pjevali u koru. Mjesni poglavari morali su se pobrinuti za prikladan prostor te opremljenost orguljama i priručnom glazbenom literaturom. Samostani svih redova imali su svoje skriptorije u kojima su se prepisivali tekstovi i melodije za potrebe redovnika. Poznato je da su prepisivani i mnogi drugi vrijedni tekstovi. Tako su do nas došli i stari antički tekstovi, grčki i latinski.

U radu ćemo opisati rukopisne i tiskane pjesmarice koje se mogu povezati s pavlinima u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, bez obzira na to jesu li sačuvane ili ne. Pavlinske pjesmarice čine samo dio ukupne izdavačke i rukopisne baštine kajkavskog jezičnog područja, no pokazuju velik utjecaj pavlina na pučku pobožnost iskazivanu glazbom. Valja naglasiti da je *Pavlinska pjesmarica* repertoar crkvenog pjevanja na kajkavskom jezičnom prostoru od 15. do 18. stoljeća.

Pavlini su u sjeverozapadnoj Hrvatskoj proizveli veliku količinu glazbene literature. O mnogim rukopisnim i tiskanim pavlinskim knjigama često saznajemo samo iz povremenih inventara samostana, jer se velikoj količini pavlinske građe do danas izgubio svaki trag. Nakon ukinuća pavlinskog reda 20. ožujka 1786., iz Beča su došli službeni emisari i preuzeli upravu samostana. Najprije su ustanovili stanje u samostanskoj blagajni i popisali svu nepokretnu imovinu samostana. Na kraju su popisali i pokretnu imovinu, koja se uglavnom sastojala u knjigama i rukopisima. Dobar dio pavlinske rukopisne baštine odnesen je u Mađarsku. Vjerujemo da bi se ti popisi, ili čak i same knjige, mogli još pronaći u različitim arhivima i bibliotekama u Mađarskoj.

Od obilja pavlinskih rukopisa s glazbenom građom kod nas je sačuvan samo jedan, tzv. *Pavlinska pjesmarica* uvezana u *Pavlinski zbornik* datiran u 1644. godinu. O drugim pjesmaricama saznajemo iz sekundarnih izvora, tj. sačuvanih popisa. Prema sekundarnim izvorima može se tako utvrditi da je sredinom 17. stoljeća u koru lepoglavskog samostana od glazbene literature postojalo 11 rukopisnih knjiga i dvije tiskane knjige, zatim da su pavlini 1665. u Grazu tiskali pjesmaricu *Bogomila* te da je početkom 18. stoljeća u lepoglavskom samostanu postojala rukopisna pjesmarica *Philomela Sacra*. Na temelju dostupnih izvora pokušat ćemo dati njihov opis.

1. Liturgijske glazbene knjige na koru lepoglavske crkve

U Hrvatskom državnom arhivu nalazi se popis inventara lepoglavskog samostana koji sadržava i popis glazbenih knjiga kora lepoglavske crkve. Popis inventara sastavio je pater Nikola Krolik. On je po nalogu generala reda Martina Gruškovića¹ obavio reviziju lepoglavskog inventara 1632. godine. Uz ostalu imovinu samostana, popisao je i predmete koji se odnose na kor (HR-HDA-650).²

Popis opisuje 13 liturgijskih glazbenih knjiga, od kojih je jedanaest rukopisnih i dvije tiskane. Tiskane knjige su *Rimski antifonarij* i *Rimski brevijar*. Za *Rimski antifonarij* ne navodi se godina i mjesto tiskanja, nego samo da je tiskan na papiru, dobro uvezan i potpun. Za *Rimski brevijar* daju se detaljniji podatci. Taj je brevijar velikog formata (*in folio*) dao tiskati general Pavlinskog reda Šimun

¹ Martin Grušković, general Pavlinskog reda od 1. lipnja 1632. godine. Odmah je uveo strogu stegu i vizitacije te pokrenuo reviziju pavlinske imovine (Dočkal, 2014, 184-185).

² »Anno 1632. et anno sequenti P. Nicolaus Krolik Polonus jussu Patris Generalis revidet Archivum Lepoglavensem, ac meliorem partem cum literis Fundationalibus et Privilegialibus in librum transumit« (Dočkal, 2014, 185). Latinski prijepis dijela popisa koji se odnosi na kor objavio je Ladislav Šaban u časopisu za crkvenu glazbu *Sv. Cecilija* (Šaban, 1979-1980).

Bratulić³ te ga poklonio i posvetio 6. studenog 1603. lepoglavskoj crkvi Blažene Djevice Marije i lepoglavskom samostanu, kao tadašnjemu sjedištu generala Pavlinskog reda.⁴

Ostalih 11 knjiga čine rukopisni zbornici: dva graduala, jedan antifonarij i osam psaltira. Prvi se na popisu spominje *Veliki gradual*, napisan na pergamentu i ukrašen crtežima, koji se čuvao u biblioteci i teško se izlagao zbog svoje veličine. Na prvom listu zapisano je: »Godine Gospodnje 1578. velečasni otac fr. Stjepan Trnavski,⁵ treće godine svojeg generalata, pobrinuo se da se ovaj gradual redigira u ovom obliku, na čast i slavu Boga Svemogućeg i Njegove Djevice Majke i svih svetaca. Pripadat će samostanu Lepoglava. Prvo su pohvale Božje pjevane na posveti ovog našeg hrama iste godine kao gore. Ako netko drugačije napiše ili ustvrdi, tvrdnja nije valjana.« Iz napisa je jasno da je lepoglavska crkva posvećena 1578. te da se taj gradual prvi put koristio kod te posvete jer je za nju i napravljen. Osim *Velikog graduala*, kor je imao još jedan gradual pisan na pergameni za uporabu kroz cijelu crkvenu godinu, od adventa do Tijelova. Ne možemo očekivati da je u tim gradualima bilo teksta na hrvatskom jeziku.

Koru je pripadao i *Antifonarij Reda*, napisan na pergamentu, koji je na početku cjelovit, a na kraju nedostaju listovi. Popisivač je tu napomenuo da je 10. listopada 1632. uočen list tog antifonarija, na kojem je zapisana godina 1588., što je možda godina njegova nastanka. Nakon godine još slijedi mali responzorij koji dolazi na kraju trećeg časa u uskrsno vrijeme. Antifonarij je morao biti na latinskom jer su antifone vezane za čitanja, koja su bila latinska.

Dalje slijedi popis od osam psaltira, od kojih su prvih šest na pergamentu, a dva na papiru. Za prvi psaltir na pergamentu istaknuto je da je najvažniji jer ima kalendar s mjesecima te da je cjelovit, neoštećen i dobro uvezan. Na početku je zanimljiv zapis o grmljavinskom nevremenu koje je zahvatilo Lepoglavu 9. prosinca 1631. u 5 sati ujutro i koje je prestrašilo sve stanare samostana. Na posljednjem je listu adventska pjesma Blaženoj Djevici Mariji. Drugi psaltir na pergamentu cjelovito je napisan, a razlikuje se od prvog u tome što ima mnoge slike nacrtane olovkom i perom. Na prvom listu je Invitatorij, tj. poziv na pjevanje Gospodu, i crtež Davida kako pjeva, a zatim i ostali. Na zadnjem je listu

³ Šimun Bratulić (oko 1550. – 1611., Simon, Szymon, Bratulics, Bratulich), srijemski biskup od 1590., general Pavlinskog reda od 1593., zagrebački biskup od 1603. godine, rodio se u Sv. Petru u Šumi.

⁴ Sjedište pavlinskih generala bilo je u Lepoglavi od 1576., kada je lepoglavski vikar Stjepan Trnavski postao general Reda, kako je zabilježio Nikola Bengner u *Synopsis historico-chronologica* za tu godinu (Dočka, 2014, 141).

⁵ Stjepan Trnavski (? – 1590.), general Pavlinskog reda od 1576., srijemski biskup od 1587. godine, rodom iz Trnave kod Zagreba (Dočkal, 2014, 141).

kantik Blažene Djevice Marije *Magnificat*. Treći psaltir na pergamentu dobro je i čvrsto uvezan te je potpun do kraja, gdje nedostaju stranice od himna *Virginis proles* do kraja. Četvrti psaltir također je potpun te ima zapis da je nastao 1455. godine. Peti psaltir, kao i prvi, ima kalendar, dobro je uvezan i cjelovit, a završava himnima za večernje i laudama o trnovoj kruni. Zatim slijedi *Lepoglavski procesional*, napisan na pergamentu na način kantika, koji započinje litanijama Blažene Djevice Marije, a završava zajedničkim rezponzorijem za mrtve *Libera me, Domine*. Dva su psaltira napisana na papiru i uvezana u bijelu kožu: jedan je *Procesional lepoglavskog samostana*, a drugi započinje adventskim himnom *Conditor Almae Syderum* te ima crvene crte i crne note. U te knjige nemamo uvid, a popis je na latinskom, pa ne možemo znati koliko je tekstova u njima bilo na hrvatskom jeziku.

Osim navedenih knjiga zapisano je da su na koru bile i jedne većim dijelom oštećene orgulje, koje je o svojem trošku dao obojiti i popraviti Šimun Bratulić u kolovozu 1598. godine, i taj je podatak bio zapisan na samim orguljama. Osim orgulja na koru je bio i jedan pozitiv ili regal.⁶

2. Pavlinska pjesmarica

Pavlinska pjesmarica dio je veće rukopisne knjige nazivane *Pavlinski zbornik* i jedina se naziva "pavlinskom" jer je jedino takvo u Hrvatskoj sačuvano djelo za koje se smatra da je proizišlo iz djelovanja pavlinskog reda.

Uvezanu rukopisnu knjižicu R. 3629 iz Kraljevske sveučilišne knjižnice u Zagrebu (danas poznatu pod naslovom *Pavlinski zbornik*) prvi je detaljno opisao Janko Barlè. Budući da su u kalendaru unutar te knjižice posebno istaknuti pavlinski sveti, zaključio je da je rukopis nastao u okviru pavlinskog reda, a datirao ga je u 1644. godinu, na temelju zapisa na listu 88b. Barlè je zaključio da je rukopis nastao u »užoj Hrvatskoj«, i to vjerojatno u lepoglavskom samostanu. Tko je bio zapisivač, nije mu bilo poznato (Barlè, 1916.-1917. *Vladimir Horvat - Ivana Klinčić, Zagreb*). Iako se o *Pavlinskom zborniku* otada dosta pisalo, od Barlèovih spoznaja nije se otišlo puno dalje.

Najviše se pisalo o mogućem redaktoru *Pavlinskog zbornika*. Vladoje Dukat pripisao je taj rukopis Ivanu Belostencu (1593. – 1675.), koji je 1653. postao provincijal istarske provincije, sa sjedištem u samostanu u Sv. Petru u Šumi, a ruko-

⁶ U zapisu je navedeno *positivum sive Regale* („pozitiv ili regal“), no pozitiv i regal dvije su različite vrste glazbala, što znači da zapisivač nije bio upućen u njihovu razliku. Šaban smatra da je bila riječ o pozitivu, ali da se u to vrijeme takav instrument nazivao i regalom (Šaban, 1979-1980, 100).

pis je godinu kasnije upisan u katalog knjiga tog samostana. Na temelju nekoliko čeških riječi i pravopisnih obilježja Franjo Fancev tvrdio je da je redaktor bio ili Hrvat koji se školovao u Češkoj ili Čeh. Dragutin Kniewald smatrao je da je bilo više redaktora, a Ladislav Šaban kao mogućeg sastavljača naveo je Franju Mlinca iz Moravske (Zagorac, 1991, 295-296). Antun Šojat smatrao je da Belostenec nije sudjelovao u nastanku *Pavlinskog zbornika* zbog jezičnih elemenata zbornika koji prema njegovu sudu nisu spojivi s potvrdama u Belostenčevu rječniku *Gazophylacium*, te da i dalje o nastanku zbornika nema novih spoznaja od Barleòve tvrdnje da je sastavljač zbornika glazbeno obrazovan svećenik redovnik pavlin (Šojat, 1991, 299). Vladimir Zagorac iznio je stajalište da je prepisivač bio jedan, a da su pojedini dijelovi zbornika mogli imati različite redaktore (Zagorac, 1991, 296).

Smatramo da Belostenec nije sudjelovao u izradi *Pavlinskog zbornika*, no da ga je mogao ponijeti sa sobom u samostan u Sv. Petru u Šumi kao dostupan obredni priručnik. Jedan jezični podatak osobito dokazuje da Belostenec nije sudjelovao u njegovu sastavljanju, a to je zapis riječi kojom se imenuje Bog, o čemu je Belostenec dao sljedeće objašnjenje:

»Budući da *Bogh* osobite vu sebe od veka ima kreposti, najmre, da je vse-moguć, mudar, pravičen i dober, kojega vsemogućnost kaže se vu stvorjenju, mudrost vu ladanju, pravica vu pokaranju zleh, a dobrota vu plače dobreh, radi keh (mene se vidi) ovo ime *Bogh*, vsakem jezikom četiremi slovi piše se: židovski *JEOA*, i zato ga zvahu *tetragramaton*,⁷ t. j. ime od četireh slov ili liter; diački *DEUS*; grčki *TEOS*; slovinski *BOGH*; nemški *GOTT*; španjolski *DIOS*; francuski *DEUS*; turski *ALLA*. Vredno je da i mi po horvatski pišemo literami ili slovi *BOGH*, ter reč ovu vu ov red položimo« (Belostenec, 1740, sv. 2, s. v. *Bogh*, transkripcija autorâ članka).

Nasuprot tomu, u *Pavlinskom zborniku*, od prvih molitava na hrvatskom do kraja zbornika, zapis je svugdje *Bog*, primjerice »Ia veruiem ũ Boga Otcza ufzemogzchega«; »Iafzem Gozpon Bog tvoi« (*Pavlinski zbornik*, 1644, [61-62]).

Pavlinski zbornik rukopisni je liturgijski kodeks za sjeverozapadnu Hrvatsku i uklapa se u tradiciju zagrebačkog obreda. Sastoji se od više zajedno uvezanih crkvenih tekstova (propisi za crkvenu i vjersku praksu, molitve, popijevke, evanđelistar i dr.) sa zajedničkom folijacijom. Od fol. 90 do fol. 170 (tj. nepaginirane str. 243-402) sadržava crkvene popijevke i duhovne pučke napjeve pa se taj dio zbornika naziva *Pavlinska pjesmarica*, no i na kraju zbornika dodano je 6 listova s tekstovima pjesama. Početku pjesmarice neposredno prethodi fol. 88, tj. nedostaje fol. 89, na kojem je vjerojatno bila naslovnica pjesmarice. Na istom fol.

⁷ Rkp. tetragramaton.

88b naznačena je godina 1644., zbog čega je još Barlè cijeli zbornik datirao u tu godinu i ta je datacija za cijeli *Pavlinski zbornik* općeprihvaćena u znanosti, no zapravo godina nastanka pjesmarice nepoznata je.

Broj zapisanih pjesama i broj napjeva u pjesmarici nije jednak, jer se ponekad više pjesama pjevalo na isti napjev. U manjem broju slučajeva zapisana je i latinska verzija teksta. Donosimo transkribirani popis pjesama na hrvatskom jeziku: I. Adventske (*In Aduentu*, fol. 90-101): 1. *Zdrava, ti Devica, angelom cesarica*; 2. *O, rumena prelepa zorja, Mati Božia*; 3. *Zdrava budi, Nebeska kralica, Mati Božia, Mati milostivna, Mati ufanja*; 4. *O, milostivna ino prečista svetla morska zvezda*; 5. *O, Maria, Mati Božia, cvet nebeski ino roža*; 6. *Zdrava Maria, nebeska kralica, čista ponizna pokorna devica*; 7. *Diku mi pojmo Device, neba i zemlje kralice*; 8. *Zdrava, kralica nebeska, mati kralja anđelskoga*; 9. *O, Maria, roža Božia, plemenita korena Davida*; 10. *Profete su prorokovali, v pisme tak su zkazali*; II. Božićne i novogodišnje (*De Natiuitate*, fol. 101-111b; *In nouo Anno et Epiphania Dñi*, fol. 111b-117): 11.-13. *Dete se rodi v Betleheme (tri inačice)*; 14. *Glasove su na nebeseh*; 15. *Narodil se je kral nebeski od Marie čiste device*; 16. *Den je denes z veseljem na kraljevom zhode*; 17. *Ovo Deva rodi Sina, radujmo se*; 18. *Porodi Deva Sina, nebeskoga lilioma*; 19. *Od sunčenoga izhoda, hvala budi, dika budi*; 20. *Bog se rodi v Betleheme, vragu silu on polomi*; 21. *Vu to vreme godišča mir se ljudem nazvešča*; 22. *Pohvalujmo denesni den z čistim srcem ino z pametjum*; 23. *Veselte se vsi narodi ar vam Deva kralja rodi*; 24. *Zveličitel se narodi, koga Maria porodi*; 25. *Denes je narođeno detece nebesko*; 26. *Denes je narođeno nebesko detece*; 27. *Zdravo budi, mlado dete, milo dete*; III. Korizmene (*De Passione Dñi*, fol. 117-126): 28. *Diku mi pojmo Bogovi, hvalu mi zdajmo Krištušu*; 29. *Sina Boga Višnjega, Gospona Ježuža, o pol noči vловиše*; 30. *Ljuctvo moje židovsko, kaj ja z tebe včini*; 31. *Staše Mati kruto tužna poleg križa i žalostna*; 32. *Ježuš Krištuš, Sinek Božji, razpet za nas na križu*; IV. Uskrsne (*In Resurrectione Dñi*, fol. 126b-130): 33.-36. *Krištuš je gore vstal*; 37. *Krištuš je vstal od mrtvih velike zmožnosti*; 38. *Vstal se je Krištuš deneska za človeče zveličenje*; V. Spasovska (*In Ascensione Dñi*, fol. 130b-131): 39. *Na nebesa Ježuš pojde, den veseli nam vsem dojde*; VI. Duhovska (*De Sanct. Spiritu*, fol. 131-133b): 40. *Pridi, Stvoritel, Duh Sveti, pohodi naše pameti*; VII. Tijelovske (*In fest. SS. Corpor*, fol. 133b-138): 41. *Hvali Boga, o, duša kršćanska*; 42. *I na zemlje bud mir ljudem, ki gode su dobre volje*; 43. *Zdravo budi Božie telo na oltare aldovano*; 44. *Mana živa, kruh angelski, žitek daješ izebrani*; 45. *O, Ježuš Krištuš, naš zveličitel ino odkupitel*; VIII. Ostalo (prije propovijedi, iz psalama i dr., fol. 139-171b): 46. *Prosimo mi vsi Svetoga Duha z čistim srcem*; 47. *Gosponu Otcu Bogu vsegdar mi hvalu zdajmo i recemo mu diku*; 48. *Molemo se mi Bogu, Svetomu Duhu, da nam pusti z nebes svoju svetlost veliku*; 49. *Blažen je v sebe človek tako vsaki, ki ne hodil z hudimi tolnači*; 50. *O, Krištuš Ježuš, k tebe vsi kričimo ar smo vpali vu*

velike grehe; 51. *Gusto nam je žal kaj je naš orsag tak kruto opustel*; 52. *Hodte k mene, veli Krištuš, vi vsi grehi otršeni*; 53. *Ježuš Krištuš, vekvečni Bog, čuvaj nas od huda*; 54. *Naš dobri Otec koga verujemo, buđi nam na pomoć h velike potrebe*; 55. *Nedelja je, draga bratja, danas, Gospodin Ježuš smrt je trpel za nas*; 56. *Nevolja beše Davidu kralju jednokrat velika*; 57. *Noći prvom vu snenje ono v zime beše*; 58. *Otec naš dobri, tebe verujemo, ki si na nebe, skupa i na zemlje*; 59. *O, moje dve oči, na Gospona gledajte*; 60. *O, ti grešni človek, spomeni se vezda doklam si v milošče Gospodina Boga*; 61. *Ovo vmira vete svet vu velikom grehu*; 62. *Poslušajte, krščani vbogi i bogati*; 63. *Posluhni nas, Gospodin Bog, ogledi se na nas, Gospon Bog*; 64. *Poslušajte, bratja, čudna dugovanja od grešna človeka*; 65. *Prosim i opominam jaz vezda tebe za velikoga Boga ljubezen*; 66. *Sudec srdit hoće priti, ves svet ognjem popaliti, ne moći se pred njim skriti*; 67. *Ti grešni človek, spomeni se ti z tvoga Stvoritela*; 68. *Vsak človek, poslušaj ino dobro razmej*; 69. *Zmožni Gospon Bog, angelska svetlost, smiluj se ti mene*; 70. *Zdrava morska zvezda, slavna Mati Božia, mati vsegdar deva, vratnica nebeska*.

Pavlinska pjesmarica sadržava 52 notirana napjeva, s notacijom pisanom na četiri crvene linije, poredana prema crkvenoj godini od došašća do Tijelova, te više popijevaka za neke prigode. Najstarija je hrvatska poznata rukopisna zbirka jednoglasnih crkvenih napjeva, a sadržava primjerice najstariji poznati zapis latinske pjesme *Natus est nobis* u hrvatskoj kajkavskoj verziji *Narodil se je kral nebeski*, koja se i danas pjeva, ali u štokavskom obliku. Većina pjesama pripada međunarodnomu repertoaru te se zato ne može govoriti o hrvatskoj izvornosti te zbirke s obzirom na melodije i europsku praksu sastavljanja takvih zbirki. Izvornost je u hrvatskom kajkavskom jeziku i elementima prilagođavanja jezika melodiji, kao i primjeri iskrivljavanja izvorne melodije. Zbirka pokazuje stanje u vrijeme svojeg nastanka, ali i kontinuitet koji je postojao i prije sredine 17. stoljeća, te se smatra »dragocjenim spomenikom ranobarokne nabožne pjesme u Hrvatskoj« (Kos, 1991, 338-339). Pjesmaricu je s glazbeno-povijesnog stajališta iscrpno analizirao već Barlè (1916-1917) te utvrdio međunarodne uzore za gotovo sve pjesme i napjeve.

U dosadašnjim istraživanjima, osim pitanja autorstva i glazbenih uzora i izvora, pažnju je zaokupljao jezik pjesmarice i zbornika u cjelini. *Pavlinska pjesmarica* pisana je na hrvatskom kajkavskom jeziku, no pojedini jezični elementi nisu u skladu s kajkavskim književnim jezikom u autorskim djelima pisaca 17. stoljeća. Osim potvrda starijeg jezičnog stanja, prisutni su i bohemizmi, pa je sve to uzimano u obzir kod razmatranja o tome tko je pisac/redaktor/autor *Pavlinskog zbornika* u cjelini. No, onaj (ili oni) koji su bili zaduženi za pisanje tih tekstova, kasnije uvezanih u jednu knjigu, zapravo su tekstove trebali što vjernije prepisati i nisu trebali razmišljati o njihovu „osuvremenjivanju“, kako bi tomu

možda pristupio poneki današnji prepisivač. Tako su se u zborniku mogli naći i arhaizmi i bohemizmi, a da uopće nisu bili dijelom prepisivačeva jezika. Ako je zbornik pisan u lepoglavskom samostanu, izvornik za prijepis mogao je biti i neki od liturgijskih kodeksa koje je 1632. Krolik popisao za kor lepoglavskog samostana, što smo opisali u prethodnom poglavlju.

3. *Bogomila* – *slatkopopevka*

Bogomila je zbirka pjesama tiskana u Grazu 1665. godine. Do danas nije pronađen nijedan tiskani primjerak te zbirke. O njoj saznajemo iz dvaju izvora: inventara pavlinskog samostana Novi iz 1722. godine (HR-HDA-652) i Bengerova popisa pavlinskih autora (oko 1766.) (HR-MP-127). Uvriježilo se tu zagubljenu zbirku pjesama nazivati Bengerovim pojednostavljenim nazivom *Bogomila*. Iz navedenih popisa proizlazi da je sredinom 18. stoljeća barem po jedan primjerak tog izdanja bio u samostanima u Novom i Lepoglavi.

U inventaru pavlinskog samostana Novi ta se zbirka naziva *Bogomila 1 slatkopopevka od žitka s. Pavla* i zapisana je kao jedna od knjiga koje su ostale iza patra Adama Carusija nakon njegova odlaska u samostan Lacense (HR-HDA-652, 18).

Nikola Benger (1695. – 1766.) tu je zbirku pjesama naveo pišući o djeli-ma patra Ivana Belostenca, a od naslova je zapisao samo prvu riječ “*Bogomila*” (HR-MP-127, 3v). Međutim, dao je mnogo drugih podataka: »Zatim različite pjesme o svetom Pavlu Prvom Pustinjaku hrvatskim jezikom, pod naslovom *Bogomila*, objavljene u Grazu 1665. godine, među kojima prva popijevka, koja sadržava 113 kvadrimetričkih stihova, prema broju godina života svetog oca Pavla, čiji slavni životni put opjevava. Ostatak je 12 himana o istom velikanu« (HR-MP-127, 3v, prijevod s lat. V. H.). Dakle, zbirka sadržava jednu pjesmu o životu sv. Pavla Pustinjaka i još 12 pjesama u slavu istog sveca – riječ je o autentičnom pavlinskom djelu.

Budući da je Benger pjesmaricu naveo u popisu Belostenčevih djela, neki istraživači iznijeli su mogućnost da je Belostenec bio njezin autor. No, iz dostupnih podataka u Bengerovoj bilješci vidljivo je da Belostenec nije autor tog izdanja, nego da ga je vjerojatno samo priredio za objavljivanje, na što upućuje latinski izraz *edita*. To dodatno potvrđuje opis prethodne dvije natuknice, gdje se Belostenčeva uloga u *Gazophylaciumu* opisuje s *conscriptis*, “napisao je”, a u tijelovskim propovijedima s *tacito suo nomine editas*, tj. “objavio je prešutjevši svoje (autorsko) ime” (Horvat i Klinčić, 2016).

U prethodnom istraživanju dokazali smo također da je riječ “*bogomila*” na početku naslova vjerojatno G sg. imeničke sklonidbe pridjeva muškog roda u značenju ‘zavjetovanog redovnika’, te smo utvrdili da riječ “*slatkopopevka*” označava pjesmu namijenjenu pjevanju, tj. melodiju i tekst, iz čega slijedi da je riječ o

pjesmarici u kojoj je možda bilo i notnih zapisa (Horvat i Klinčić, 2016).

Pavlini su za potrebe svojega kora rukom prepisivali pjesmarice. Budući da za tu zbirku pjesama doznajemo da je bila tiskana, zaključujemo da su joj davali veliku važnost. Očekivali smo da je zagubljena zbirka uklopljena u *Pavlinski zbornik*, no u njemu nema pjesama o sv. Pavlu Pustinjaku. Smatramo vjerojatnim da su pavlini skupili popijevke o sv. Pavlu Pustinjaku te ih odlučili objaviti kao knjižicu na čast svojem u sv. Pavlu Pustinjaku te da je za taj posao određen iskusan i ugledan pater Belostenec, koji je zbirku priredio i objavio.

4. *Philomela sacra* – *Sveti slavuj*

Nikola Benger u djelu *Annalium* (1743.) zapisao je da je lepoglavski upravitelj kora Leopold Feiczinger⁸ (? – 1692.) marljivo prepisivao glazbene knjige te da je sam sastavio pjesmaricu naslova *Philomela sacra*. Benger je tu knjigu vidio u lepoglavskom samostanu 1743. godine te je ustvrdio da je vrlo istrošena od upotrebe (Dočkal, 2014, 216). Nakon toga o njoj više nema zapisa te je nepoznato je li knjiga propala od istrošenosti ili je ipak negdje sačuvana.

I drugdje u zapadnoj Europi u 17. i 18. stoljeću objavljivale su se zbirke crkvenih pjesama i molitava pod naslovom *Philomela*. Najstarije takve pjesmarice i zbirke molitava koje smo uspjeli pronaći su: *Philomela sacra seu selectae cantiones et hymni rhythmici* (Beč, 1654);⁹ fra Claudio Le Vol (Gallus), *Philomela Gregoriana* (Venecija, 1669.); *Philomela sacra sive vesperae aestive, autumnales et hymnales* (Insbruck, 1684); *Philomela Franciscana* (1731.); Franz Johann Habermann, *Philomela pia* (1747.) i dr. U Zagrebu je 1712. jedna takva zbirka molitava i objavljena pod sličnim naslovom *Philomela iliti slaviček vu puščine*. U podnaslovu doznajemo da je to prijevod njemačkog izdanja koje je priredio jedan

⁸ Leopold Feiczinger, rodom iz Bečkog Novog Grada (*Austriacus Neostadiensis*), bio je ravnatelj lepoglavskog kora (*chori rector*) četrdeset godina. Prema jednomu mađarskomu izvoru napisao je zbornik duhovnih molitava *Myropolaeum Spirituálé* i zbirku pjesama *Sacra philomela*: »a) Myropolaeum Spirituálé, seu librum exquisitas sacras benedictiones atque exorcismos continentem. (Kézirat.) b) Sacram Phylomelam, quae complectitur Selectas sacras cantiones ad usum chori. (Kézirat.)« (Vincze, 1878, 33).

⁹ To je najstarija pjesmarica toga naziva, za čije smo postojanje pronašli potvrde u dva internetska izvora: *Repertorium edierter Texte des Mittelalters aus dem Bereich der Philosophie und angrenzender Gebiete* : A–Z. Rolf Schönberger, Andrés Quero Sánchez, Brigitte Berges i Lu Jiang (ur.). Berlin : Akademie Verlag, 2011. URL: https://books.google.hr/books?id=CUVJAAAAQBAJ&pg=PR2&dq=Repertorium+edierter&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKewj_tt6l7qPQAhVDfiwKHehwC34Q6AEIGjAA#v=onepage&q=Repertorium%20edierter&f=false; URL: https://books.google.hr/books/about/Philomela_sacra_seu_selectae_cantiones_h.html?id=rOQ5ygAACAAJ&redir_esc=y

franjevac. Zbirku pjesama naslova *Philomela sacra* zapisao je i Juraj Lehpamer 1796. godine.¹⁰

6. Zaključak

Od obilja pavlinske glazbene građe do danas je sačuvana samo *Pavlinska pjesmarica*, koja se, prema *Pavlinskom zborniku* u koji je uvezana, datira u 1644. godinu. Osim nje postojalo je više zbirki pjesama o kojima danas imamo samo posredne podatke u popisima inventara pavlinskih samostana i u zapisima pavlinskog povjesničara Nikole Bengera, iako sami tekstovi nisu pronađeni.

Prema popisu inventara lepoglavskog samostana iz 1632., koru je pripadalo 13 liturgijskih kodeksa, od kojih su dva bila tiskana i jedanaest rukopisnih, kojima se do danas izgubio trag. U Grazu je 1665. tiskana *Boghomila*, zbirka pjesama na slavu sv. Pavla Pustinjaka, o kojoj postoje dva zapisa – u popisu inventara pavlinskog samostana u Novom iz 1722. godine i u Bengerovu zapisu o Ivanu Belostencu oko 1766. godine, no dosad nije pronađen nijedan primjerak te knjige. Rukopisnu zbirku *Philomela sacra*, koju je zapisao Leopold Feiczinger, vidio je u Lepoglavi Nikola Benger te je o tome izvijestio u svojem djelu *Annalium* (1743.), napomenuvši da je knjiga u lošem stanju od uporabe. Iako možemo izraziti žaljenje zbog nedostupnosti opisanih knjiga, smatramo velikim dobitkom postojeća svjedočanstva o njihovoj opisu, jer ona omogućavaju da se eventualno prepoznaju ako su negdje ipak sačuvana.

Literatura

Barlè, Janko (1913). Lepoglavski Pavlini i crkvena glazba. *Sv. Cecilija*, 7(3), 37-38.

Barlè, Janko (1916-1917). Pavlinska pjesmarica iz god. 1644. *Sv. Cecilija*, 10(1-6), 18-20, 49-51, 77-79, 108-110, 150-153, 177-180; 11(1-6), 8-10, 45-49, 88-90, 122-126, 158-160, 191-195.

Belostenec, Ivan (1740). = *Admodum reverendi patris Joannis Bëllosztënëcz [...] Gazophylacium seu latino-illyricorum onomatum aerarium, selectioribus synonymis, phraseologiis, verborum constructionibus metaphoris, adagiis, abundantissime locupletatum [...] (1. Gazophylacium latino-illyricorum; 2. Gazophylacium illyrico-latinum)*. Zagreb : Typis Joannis Baptistae Weitz, Inclyti Regni Croatiae Typographi.

¹⁰ Juraj Lehpamer bio je orguljaš i tajnik trgovišta u Kotoribi, a od 1791. pomagao je župniku oko vjeronauka i sprovoda. Lehpamer nije naveo izvor pjesama, no istraživanja pokazuju da je riječ o napjevima uglavnom povezanim s Međimurjem, jer se u velikom postotku podudaraju s crkvenim popijevkama zabilježenim u zborniku *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja (crkvene)* Vinka Žganca iz 1925. godine (Lokner i dr., 2014, 115).

Dočkal, Kamilo (2014). *Povijest pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije u Lepoglavi*. Zagreb: Glas Koncila.

Horvat, Vladimir; Klinčić, Ivana (2016). Belostenec i enigma zagubljene zbirke pjesama o sv. Pavlu Pustinjaku. *Filologija*, 67, 49-64.

Ivančević, Bojana (1971). Kajkavske crkvene pjesmarice XVII stoljeća. *Zbornik za narodni život i običaje: (Etnomuzikološka zbirka): Knjiga 44* (str. 247-282). Zagreb: JAZU.

Kos, Koraljka (1991). Napjevi Pavlinskog zbornika. U: *Pavlinski zbornik 1644: Transkripcija i komentari* (str. 337-360), Zagreb: HAZU – Globus.

Lokner, Bernarda; Kulaš, Tea; Lesar, Vedran; Novosel, Julija; Perković, Daniela (2014). Iz starije kajkavske glazbene baštine. *Kaj*, 47(3-4), 105-125.

Pavlinski zbornik (1644). *Pavlinski zbornik 1644: Faksimilni pretisak*, Zagreb: HAZU – Globus, 1991.

Šaban, Ladislav (1979-1980). Popis pavlinskih glazbenih knjiga iz 1632. godine. *Sv. Cecilija*, 49(4), 100-101; 50(1), 3-4.

Šaban, Ladislav (1989). Pavlini i glazba. U: *Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786: Zbornik i katalog izložbe* (str. 323-331), Zagreb: Globus – Muzej za umjetnost i obrt.

Šojat, Antun (1991). Kajkavski tekstovi Pavlinsoga zbornika. U: *Pavlinski zbornik 1644: Transkripcija i komentari* (str. 298-336), Zagreb: HAZU – Globus.

Vincze, Gábor (1878). A pálosok irodalmi munkássága a XIV–XVIII. században. *Magyar könyv-szemle*, 3(1), 21-44.

Zagorac, Vladimir (1991). Povijesno-liturgijski aspekt Pavlinskog zbornika. U: *Pavlinski zbornik 1644: Transkripcija i komentari* (str. 285-297), Zagreb: HAZU – Globus.

Arhivsko gradivo

HR-HDA-652. Pavlinski samostan Novi Vinodolski, sv. 36, spis br. 1/33: *Altum Inventarium et Regesta Terrena – Convictus Novi*.

HR-HDA-650. Pavlinski samostan Lepoglava, fasc. 10, br. 87.

HR-MP-127. *Catalogus Authorum Seu Scriptorum Ex Religiosis ordinis S. Pauli primi Eremitae, Qui aliqua Doctrina aut pietatis monumenta Scriptis ediderunt. Collectus per P. T. Nic. Ben. eiusdem Ords.*

PAULINE HYMNALS

By Vladimir Horvat – Ivana Klinčić, Zagreb

Summary

The paper provides an overall description of Pauline liturgical books and hymnals according to data in available archive material, on basis of up-to-date research work found on record, and by including new insight acquired by the authors. Only one of the many existing then manuscripts with musical contents was preserved, the so-called Pavlinska pjesmarica (Pauline Hymnal), bound inside the Pavlinski zbornik (Pauline anthology) dating 1644, and preserved at Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (National and University Library in Zagreb). The other described liturgical books and hymnals are not available, i.e. their fate is unknown. We learn about them from archive documents consisting of inventory lists in Pauline monasteries and notes made by the Pauline historian Nikola Bengner (died 1766), who himself had seen some of the books. The following books from the "lost" collections are described: a) 13 books that had belonged to the Pauline monastery choir at Lepoglava, of which there is testimony in the inventory list dating from 1632; b) the published hymnal Boghomila (Graz, 1665) with hymns glorifying St Paul the First Hermit, of which there are two existing documents – the Pauline monastery inventory list from 1722 in the town of Novi, and the notes on Ivan Belostenec made by Nikola Bengner around 1766; c) the manuscript collection Philomela sacra noted down by Leopold Feiczinger, with Nikola Bengner confirming of its existence in the Lepoglava monastery and in his work Annalium (1743).

Key words: Paulines; Pauline Hymnal; Bogomila, Philomela; Ivan Belostenec